आदर्शप्रश्नपत्रम् – 2020-21

कक्षा – द्वादशी (XII)

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्) कोड सं.- (322)

समयः – होरात्रयम् **अङ्कयोजना** **पूर्णांकाः – 80**

अवध्यातव्यम्-

1. अस्यां अङ्कयोजनायाम् 'आ' भागस्य प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति | प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि संदर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति |

2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्राः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्यांकनं करणीयम् |

3. अनुच्छेदे श्लोके वा आधारिताः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति | अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्त-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति | तदर्थं अङ्काः देयाः | यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु संपूर्णाङ्काः |

4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु संपूर्णाङ्काः |

5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः |

6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्यतत्त्वम् | आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः |

1- भागः अ

बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः **40 अङ्काः**

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

1.अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं संधिपदं संधिविच्छेदं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत-(केवलं प्रश्नषट्कम्) 1x6=6

(i) (ग) यानि+अनवद्यानि

(ii) (ख) रक्षितव्येति

(iii) (क) शैशवे+अभ्यस्तविद्यानां

(iv) (क) दौवरिकस्तु

(v) (ख) देव+आदेशः

(vi) (ग) अत्र+एव

(vii) (ख) शक्रसमो भर्ता

2.अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं समस्तपदं विग्रहवाक्यं वा प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत- (केवलं प्रश्नपञ्चकम्) 1x5=5

(i) (ख) धैर्यस्य सागरः

(ii) (क) उरगेण क्षता

(iii) (ख) दीर्घेण प्रयासेन

(iv) (ग) इच्छाम् अनतिक्रम्य

(v) (क) पतिः च पत्नी च

(vi) (ख) चरित्रस्य निर्माणम्

(vii) (क) कठोरैः भाषणैः

3.अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं संयोजितं विभाजितं वा प्रकृतिं प्रत्ययं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत- (केवलं प्रश्नषट्कम्) 1x6=6

(i) (ख) वि+सृज्+क्त

(ii) (ग) बल+इन्

(iii) (ग) प्रसृत+टाप्

(iv) (क) श्रु+क्तिन्

(v) (ख) दैव+डीप्

(vi) (ग) अलोलुप+त्व

(vii) (क) अव+लोक्+शतृ

4.समुचितं उपपदविभक्तिरूपं चिनुत- 1x3=3

(i) (ख) शिष्येभ्यः

(ii) (ग) कर्णे

(iii) (क) परिवादं

(iv) (ग) सत्यात्

पठितावबोधनम्

5.भाषिककार्यम् – निदेशानुसारम् उत्तराणि चिनुत- (केवलं प्रश्नषट्कम्) 1x6=6

(i) (ख) गजेन्द्रारूढो

(ii) (क) द्रौपदीं

(iii) (ग) सर्वज्ञम्

(iv) (ख) विपिने

(v) (ग) वहामः

(vi) (क) सुपुत्रेण

(vii) (क) त्वं

6.अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसंगानुसारं समुचितम् उत्तरं चिनुत-(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) 1x4=4

(i) (ख) उष्ट्रः

(ii) (क) औषधम्

(iii) (ग) शान्तः

(iv) (ख) चतुर्थः

संस्कृतसाहित्येतिहासपरिचयः

7.समुचितस्य कवेः रचनायाः वा चयनं कुरुत- 1x3=3

(i) (क) भासः

(ii) (ग) भोजप्रबन्ध:

(iii) (ग) शिवराजविजयम्

(iv) (ख) वेद कुमारी घई

8.गद्य-पद्य-नाटक-विधानां समुचितं वैशिष्ट्यं चिनुत- 1x3=3

(i) (क) पद्यकाव्ये

(ii) (ग) पञ्च

(iii) (ख) वीरः

(iv) (ख) द्वौ

9.गद्य-पद्य-चम्पू-विधानां समुचितम् उत्तरं चिनुत- 1x4=4

(i) (क) छन्दोरहितम्

(ii) (ख) पद्यकाव्यस्य

(iii) (ग) चम्पूकाव्यम्

(iv) (ख) पद्यकाव्ये

(v) (क) गद्यकाव्ये

आ-भागः

वर्णनात्मकाःप्रश्नाः अङ्काः – 40

अपठितावबोधनम्

10.अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा दत्त-प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत- 10

(अ) एकपदेन उत्तरत –(केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) ½x4=2

(i) योगदर्शनस्य

(ii) महर्षिः पतञ्जलिः / पतञ्जलिः

(iii) अष्ट

(iv) भारते

(v) चित्तवृतीनाम्

(आ)पूर्णवाक्येन उत्तरत –(केवलं प्रश्नद्वयम्) 2x2=4

(i) योगस्य परिभाषा अस्ति – "योगः चित्तवृत्तिनिरोधः"

(ii) अस्माभिः जीवने योगः सेवनीयः यतः योगेन जीवने नीरोगता आयाति |

(iii) यम-नियम-आसन-प्राणायाम-प्रत्याहार-धारणा-ध्यान-समाधयः चेति |

(इ)गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत- 1x1=1

योगः / योगदर्शनम् / योगदर्दशनस्य महत्त्वम् अथवा छात्राणां लिखितानि पदानि दृष्ट्वा शुद्धाशुद्धनिर्णयः छात्रहिताय कर्तव्यः |

(ई)निर्देशानुसारम् उत्तरत –(केवलं प्रश्नत्रयम्) 1x3=3

(i) आविर्भावः

(ii) अतिप्राचीनम्

(iii) भवति

(iv) वैज्ञानिकम्

11. प्रधानाचार्यं प्रति शुल्क-क्षमापनार्थं लिखितेऽस्मिन् प्रार्थनापत्रे रिक्तस्थानानि मञ्जूषायां प्रदत्त-पदानां सहायतया पूरयत- ½x10=5

(i) **सेवायाम्**

प्रधानाचार्यः (ii) **महोदयः**

राजकीयः सर्वोदयः विद्यालयः

देहली |

महोदयः

सविनयं निवेदनम् अस्ति यत् (iii) **मम** पिता दिल्ली-सर्वकारे एकः चतुर्थश्रेणी (iv) **कर्मचारी** अस्ति | तस्य मासिकः आयः अतीव (v) **न्यूनः** अस्ति | येन परिवारस्य (vi) **निर्वाहः** काठिन्येन भवति | मम परिवारे माता पिता (vii) **द्वौ** भ्रातरौ (viii) **एका** च भगिनी इति पञ्च सदस्याः सन्ति | अतः अहं भवन्तं (ix) **निवेदयामि** यत् मम अध्ययन-शुल्कं क्षमापयत |

धन्यवादः भवदीयः (x) **शिष्यः**

दिनाङ्कः संजयः

12.मञ्जूषाप्रदत्त-पदसहायतया अधोलिखितां कथां पूरयत- ½x10=5

एकदा एकः सज्जनः नद्याः विशाले (i) **तटे** उपविशति स्म | तदैव सः अपश्यत्- एकः (ii) **वृश्चिकः** नद्याः गहने जले अपतत् | सज्जनः शीघ्रं गत्वा वृश्चिकं (iii) **हस्ते** गृहीतवान् | परं विषधरः वृश्चिकः (iv) **सज्जनस्य** हस्तं दंष्ट्वा पुनः जले अपतत् अवहत् च | साधुस्वभावः सन्तः पुनः तं वृश्चिकं (v) **त्रातुं** हस्ते गृहीतवान् | वृश्चिकोऽपि पुनः हस्तं (vi) **दंष्टवान्** जले अपतत् च | एतत् वारं वारम् अवलोक्य तत्रस्थितः एकः विस्मितः (vii) **जनः** सन्तम् अपृच्छत्- हे साधो! एषः (viii) **दुःस्वभावः** वृश्चिकः भवन्तं वारं वारं दंशति ततोऽपि भवान् तं त्रातुम् इच्छति | सन्तः विहस्य अवदत्- 'वृश्चिकस्य स्वभावोऽस्ति दंशनं साधोः स्वभावो भवति (ix) **रक्षणम्** | यदि एषः दुःस्वभावं न त्यजति तर्हि अहं किमर्थं (x) **साधुस्वभावं** त्यजानि |

अथवा

अधोलिखिते संवादे रिक्तस्थानानि पूरयत- 1x5=5

पिता -(दूरदर्शने स्त्रीं विमानचालकरूपेण दृष्ट्वा) अहो! कुत्र कुत्र न दृश्यते नारी|

पुत्री -अद्य नारी सर्वस्मिन् क्षेत्रे कार्यं कर्तुं समर्था |

पुत्रः -सत्यम् | हे पितः! किं प्राचीनकालेऽपि नारी सर्वं कर्तुं समर्था आसीत् ?

माता -आम् | (i) **प्राचीनकालेऽपि नारी सर्वं कर्तुं समर्था आसीत् |**

पुत्रः -किं प्राचीनकालेऽपि (ii) **नार्यः शिक्षां प्राप्तुं समर्थाः आसन् ?**

पिता -आम् | प्राचीनकालेऽपि नार्यः शिक्षां प्राप्तुं समर्थाः आसन् |

पुत्री -परं कदा (iii) **नारीणां शिक्षां प्रति जनैः विरोधः कृतः ?**

माता -मध्यकाले एव नारीणां शिक्षां प्रति जनैः विरोधः कृतः |

पुत्रः -आम् | अस्माकं अध्यापिकया अपि पाठितं एतद् |

पिता - किं भवान् जानाति नारीणां (iv) **पुनः उत्थानाय राजाराममोहनरायेण प्रयत्नः कृतः ?**

पुत्री -आम् | नारीणां पुनः उत्थानाय राजाराममोहनरायेण प्रयत्नः कृतः |

पुत्रः -किं (v) **अस्माकं समाजसुधारकैः स्त्रीशिक्षायै अनेकाः संस्थाः संस्थापिताः ?**

माता - आम् | अस्माकं समाजसुधारकैः तु स्त्रीशिक्षायै अनेकाः संस्थाः संस्थापिताः |

13. **अनुच्छेदलेखनम्**

अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते | प्रतिवाक्यं भावस्य कृते अर्ध-अङ्कः व्याकरण-दृष्ट्या शुद्ध्यर्थे च अर्धः अङ्कः अस्ति | छात्राः स्वमेधया अपि वाक्य—निर्मातुं शक्नुवन्ति | मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्त्य अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते |

अथवा

निम्नलिखितेषु केषाञ्चन पञ्चवाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत-(केवलं वक्यपञ्चकम्)
1x5=5

1. छात्राः विद्यालये पठितुं / पठनाय आगच्छन्ति |
2. खगाः / पक्षिणः वृक्षेषु कूजन्ति |
3. माता शिशूनां प्रथमा गुरुः भवति |
4. सैनिकाः देशं रक्षन्ति / देशस्य रक्षां कुर्वन्ति |
5. कृषकाः जनेभ्यः अन्नं ददति / यच्छन्ति |
6. वयं पर्यावरणं रक्षेम |
7. जलमेव जीवनम् अस्ति |

छात्रा: एतदतिरिक्तानि पदानि स्वीकृत्य अपि वाक्यनिर्मातुं शक्नुवन्ति |

पठितावबोधनम्

14. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत- 3

(अ) एकपदेन उत्तरत-(केवलं प्रश्नद्वयम्) ½x2=1

(i) प्रायश्चित्तं
(ii) कापालिकः
(iii) शिवप्रसादेन

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(केवलं प्रश्नैकम्) 2x1=2

(i) वत्सराजः बुद्धिसागरं नत्वा प्राह-तात! मया भोजराजो रक्षित एवास्ति|

(ii) ‘योगिना भोजो जीवितः’ इति कथा लोकेषु प्रसृता|

15. अधोलिखितं पद्यं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत- 3

(अ) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½x2=1

(i) कांस्यम्

(ii) अजस्रं

(iii) मितप्रभाषी

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(केवलं प्रश्नैकम्) 2x1=2

(i) अल्पज्ञः पुरुषः अजस्रं प्रलपति |

(ii) कांस्यवत् नादं सुवर्णं न करोति

16. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत- 3

(अ) एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½x2=1

(i) पत्न्याः

(ii) भर्त्रा

(iii) उपदेशस्य

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत-(केवलं प्रश्नैकम्) 2x1=2

(i) मदालसायाः लक्ष्मीपूजायां प्रवृतिः नास्ति |

(ii) धर्मार्थकामसिद्धये भार्या भर्तुः सहायिनी भवति |

17.अधोलिखितस्य पद्यस्य भावार्थं मञ्जूषा-प्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत- ½x4=2

भावार्थः - गुणीजनः अन्यस्य (i) **गुणान्** जानाति, गुणरहितः ज्ञातुं न शक्नोति यथा पिकः एव (ii) **वसन्तस्य** माधुर्यं सौन्दर्यं च जानाति न तु काकः | एवमेव (iii) **बलवान्** एव बलिष्ठस्य जनस्य बलं वेत्ति यथा हस्तिः एव (iv) **सिंहस्य** बलं ज्ञातुं समर्थः भवति न तु मूषकः |

अथवा

प्रदत्त-भावार्थत्रयात् शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत-

(1) "नैकेनापि समं गता वसुमती नूनं त्वया यास्यति |"
(1)एषा पृथिवी केनापि सह न गतवती निश्चितमेव त्वया सह गमिष्यति |
(2) "दैवी संपद्विमोक्षाय निबन्धायासुरी मता |"
(1)दैवी संपदा मुक्तये भवति आसुरी संपदा च बन्धनाय भवति |

18.अधोलिखित-अन्वये रिक्तस्थानानि पूरयत- ½x4=2

अन्वयः - अजीर्णे (i) **वारि** भेषजं जीर्णे वारि (ii) **बलप्रदं** भोजने च वारि (iii) **अमृतं** भोजनान्ते (iv) **विषापहम्** (भवति) |

अथवा

प्रश्नपत्रात् भिन्नं पाठ्यपुस्तकस्य श्लोकमेकं लिखित्वा तस्य भावार्थं लिखत | 2x1=2

छात्रेण लिखितस्य श्लोकस्य स्वविवेकेन छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः |

19.'क' स्तम्भस्य वाक्यांशस्य 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशेन सह मेलनं कुरुत- ½x4=2

'क' स्तम्भः **'ख' स्तम्भः**

(i) त्यागाय संभृतार्थानां **सत्याय मितभाषिणाम् ।**

(ii) आकारसदृश: प्रज्ञः **प्रज्ञया सदृशागमः ।**

(iii) स पिता पितरस्तासां **केवलं जन्महेतवः ।**

(iv) प्रजानामेव भूत्यर्थं **ताभ्यो बलिमग्रहीत् ।**